

zaamheid niet doordat men alléén was (er waren mede-gedeporteerden, vrouwen, kinderen, Nederlandse bestuursfunctionarissen en militairen, later in plaats van militairen mannen van de Veldpolitie), neen, eenzaamheid doordat men *gedwongen* samen was met steeds dezelfde mensen en zich midden in het vrijwel ondoordringbare tropische oerwoud bevond . . . Vele gedeporteerden vervielen tenslotte tot volstrekte apathie.' Daarbij valt nog te bedenken dat het Nederlandse gouvernement talrijke gedeporteerden had vastgehouden die het ook volgens zijn eigen regels heel wèl de gelegenheid had kunnen geven, naar hun oorspronkelijke woonplaats terug te keren. Geen wonder dat de gedeporteerden, voorzover niet apathisch, diep verbitterde mensen waren. Toen omstreeks april '42 Japanse vliegtuigen boven *Tanah Merah* enkele bommen lieten vallen, werden die vliegtuigen, aldus Salim, 'luid door ons, bannelingen, begroet en toegejuicht in de naïeve veronderstelling dat zij onze bevrijders zouden zijn'¹ – zij werden gezien als voorboden van Japanse parachutisten. Die kwamen evenwel niet opdagen.

In december '42 werd Merauke, waar de Amerikanen een groot vliegveld hadden aangelegd en waar zich een Amerikaans-Australische troepenmacht bevond (en één compagnie van het Knil), zwaar door de Japanners gebombardeerd. Zouden zij er tot een landing overgaan? Als die slaagde, zou het gebied van Boven-Digoel afgesneden zijn. Medio '42 had men een deel van de gedeporteerden al naar Merauke gebracht met de bedoeling hen naar Australië af te voeren – die afvoer was toen niet doorgegaan omdat de Australische marine er geen schepen voor wilde riskeren, en de meeste gedeporteerden waren toen naar Boven-Digoel teruggevoerd. Na de Japanse bombardementen van december evenwel ging begin februari '43 van MacArthur, die, aldus later van Hoogstraten, niet wilde 'dat een stel uitgerekende extremisten in Japanse handen zou vallen en door de Japanners zou worden gebruikt voor propaganda'², het bevel uit om alle gedeporteerden naar Australië over te brengen. Dat bevel was door van Mook en door de Australische regering goedgekeurd. In maart vloog van der Plas met een vliegboot eerst naar Merauke en vervolgens naar Boven-Digoel. '*Tanah Merah* is mij', rapporteerde hij aan van Mook,

'als plaats enorm meegevallen. Een ruime bestuursvestiging en een mooie *desa* . . . , een dragelijk klimaat en ondanks de malaria niet te veel muskieten . . . Schaduwzijden zijn in de eerste plaats de uitermate onvruchtbare grond. Dan is

¹ A.v., p. 49 ² Get. van Hoogstraten, *Enq.*, punt n, ongepublic. verhoor, vraagno. 60 430.